

середнього класу, які не змогли пристосуватися до нових реалій новоствореної економіки, опинилися, саме за економічними показниками, виключеними із середнього класу ринкового типу. Хоча за рівним освіті, професійними ознаками вони при сприятливому економічному розвитку могли б увійти до складу середнього класу сучасного типу. За своїм економічним станом ці верстви належать до нижчого класу, а по способу життя та культурі – до середнього. А це означає, що у середнього класу в Україні є величезний потенціал, який складається із тих верств, які раніше відносились до середнього класу неринкового типу.

Таким чином, з одного боку, наявність розвиненого середнього класу свідчить про стабільність того суспільства, в якому він існує, з іншого – саме існування та функціонування середнього класу створює подібну стабільність в суспільстві, а саме:

- із-за наявності великої кількості людей, які належать до такого класу, володіють достатнім рівнем прибутку, що забезпечує їм достойний рівень життя і які прагнуть зберегти та примножити встановлений статус-кво;

- із-за високого освітнього рівня, що дозволяє пов'язувати із середнім класом модернізаційні ефекти суспільного життя;

- із-за ділової активності цих верств, чий бізнес передбачає бути акторами економічного та суспільного життя в цілому;

- із-за соціального потенціалу середніх верств (вплив на рівень зайнятості через малий та середній бізнес, рівень споживання та його якісні характеристики, освоєння тих сфер бізнесу, які не доступні або не вигідні великим фірмам, трансляція певних центристських ідей та ідеалів індивідуальної активності тощо);

- із-за особливого соціально-просторового положення середнього класу в соціальній структурі, що дозволяє йому бути соціальним буфером між нижчими та вищими верствами суспільства, знімати соціальну напругу, виступаючи каналом вертикальної мобільності.

До середнього класу входять, як правило ті, хто має економічну незалежність (володіє підприємством, фірмою, офісом, приватною практикою, своєю справою) або чітко виражену професійну орієнтацію (вчені, адвокати, менеджери середньої ланки тощо). Це саме ті функції, які суспільством не тільки високо цінуються, але і високо оплачуються.

У підсумку зазначимо, що соціальна структура українського суспільства суттєво відрізняється від західних. Якщо там середні класи одночасно є носіями національної культури, організаторами соціального дискурсу верхів та низів, гарантами соціальної стабільності суспільств, то в Україні ці функції якщо і виконуються, то тільки частково, різними суб'єктами і тому малоефективні.

У нормальному ринковому суспільстві більшу частину

прибутків повинен приносити середній клас (самий масовий платник податків). Відповідно, чим більший середній клас, тим більша податкова база, тим більше передумов для розбудови «держави добробуту» та збагачення всієї нації. В соціально-економічному плані середні верстви виступають носіями тенденції стирання протиріч між змістом праці різних професій, міським та сільським способом життя тощо. У сфері сімейних відносин середні верстви є провідником традиційних цінностей, поєднуючи їх з орієнтацією на рівність для чоловіків та жінок в освітніх, професійних та культурних відношеннях. В політичному плані для них характерним є незначне розшарування навколо центру політичного спектру, що робить їх оплотом стабільності, еволюційного характеру суспільного розвитку, створює сприятливі умови для формування та функціонування громадянського суспільства.

Тому, без перебільшення, можна назвати середні верстви справжніми гарантами соціально-політичної стабільності та економічного процвітання суспільства – їх роль в цій якості була б особливо корисною для сучасної України.

Бібліографічні посилання

1. Маркс К. Теории прибавочной стоимости (4-й том Капитала) [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – Т. 26. – Ч. II. – С. 636.
2. Сорокин П. Голод и идеология общества. Квинтэссенция [Текст] / П. Сорокин. – М., 1990. – С. 743.
3. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. О политической экономии [Текст] / Жан-Жак Руссо. – М. : Изд-во «Наука», 1969. – С. 124–125.

Козьма В.В. Достаток нации – главный элемент стабильного развития.

Рассмотрены особенности формирования и функционирования среднего класса в Украине как одного из главных акторов на социально-политической сцене от успешной «игры» которого напрямую зависит экономическое развитие и, соответственно, достаток всей нации. Анализируется значение среднего класса в процессе снижения социального напряжения в обществе, его мировоззренческие и политические ориентации.

Ключевые слова: класс, средний класс, достаток, стабильность, ценности.

Kozma V. Prosperity nation - a key element was the development.

The peculiarities of formation and functioning of the middle class in Ukraine as one of the main actors on the socio-political scene on the successful «games» which depends directly on economic development and, accordingly, prosperity of the nation. Analyze the meaning of the middle class in the process of reducing social tension in society, its ideological and political orientation.

Key words: class, middle class, prosperity, stability and value.

Надійшла до редколегії: 12.04.14 р.

УДК 327(571)

О. Ю. Кондратенко

Институт міжнародних відносин Національного авіаційного університету

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС СУЧАСНОЇ РОСІЇ: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти зовнішньої політики РФ у контексті аналізу трансформацій її геополітичного статусу після розпаду СРСР. Також представлено та проаналізовано бачення концепції євразійської геополітики різними авторами. Висвітлено геополітичну та геоekonomічну діяльність Росії у площині її двох зовнішніх ключових векторів європейського та євразійського. Особливо звернуто увагу на економічні відносини РФ з АТР.

Ключові слова: геополітика, геоekonomіка, геополітична стратегія, євразійська доктрина, Росія.

Зникнення одного з полюсів глобального протистояння у особі СРСР та інших держав-представниць світового соціалізму, призвело до незворотних «тектонічних зсувів» у світовому геополітичному просторі. Адже Росія втратила практично всі ознаки (за виключенням ядерного) наддержавності, які колись були притаманні СРСР. Попри все РФ намагається повернути собі статус держави, яка була б здатна приймати участь у формуванні багатопольярного світу разом з такими потужними гравцями як США, Китай та ЄС. Ці наміри були зокрема підтвержені останніми подіями, пов'язаними з агресією РФ, результатом якої стала анексія Криму та дестабілізація ситуації в південних та східних областях України. Ряд сучасних експертів вбачають у таких кроках Москви наміри змінити парадигму сучасного світопорядку. Також останні звертають увагу і на фактичну відсутність ресурсів у Росії для забезпечення подібних трансформацій у світовій політиці. Відомо, що єдиним силовим аргументом зовнішньополітичного впливу, який дозволяє Москві поки що зберігати відносний паритет у відносинах зі США та іншими геополітичними центрами сили залишається ядерний арсенал. Російські представники консервативного підходу апелюють саме до ядерної зброї, котра ніби дозволяє РФ зберігати статус великої держави, слугуючи водночас стримуючим фактором від зовнішніх загроз і підтримки міжнародної безпеки в цілому. Невипадково, що концепція подальшого геополітичного розвитку РФ не виключає застосування ядерної зброї у випадку попередження зовнішньої агресії. Утім, чимдалі стає зрозуміло, що ядерна зброя перестає бути тим критерієм, який визначає потенціал сучасної держави та її міжнародний статус. Подібне можна сказати і про енергетичні засоби геополітичного впливу, які втрачатимуть своє значення по мірі інтенсифікації переходу держав на енергозберігаючі технології та альтернативні джерела палива. Як знаємо, показником потуги сучасної держави є статус у сфері інноваційних технологій у яких Росія не надто далеко просунулася. Все це змушує російський політичний істеблішмент активніше шукати шляхи оптимізації зовнішньополітичного розвитку своєї держави в умовах формування багатопольярного світу. Геостратегічне положення Росії як правонаступниці СРСР, що кардинально змінилося після 1991 р. зумовило також реструктуризацію її стратегії. Остання має трансформуватися у відповідності до інтересів тепер регіональної держави. Все ж представниками політичних та наукових кіл було констатовано, що попри слабкі економічні позиції, РФ таки володіє потужними природними, економічними і військовими можливостями, котрі дають їй вагомий аргументи у відстоюванні своїх геополітичних пріоритетів.

Дедалібільший інтерес науковців привертає геополітика з її претензіями перетворення на повноцінну науку. Цілком доречно навести слова політолога Ю. Гладкого котрий відзначає, що: «...Геополітика – це передусім аналітична оцінка «балансів» і «контрбалансів», що забезпечують відому стійкість між державами»[2, с.129]. Сучасну геополітику як процес тісно пов'язують з проблемою безпеки і лише консолідоване геополітичне бачення здатне мінімізувати ряд внутріполітичних проблем РФ з якими вона зіткнулася після розпаду СРСР. Не випадково окремі експерти наголошують на тому, що шлях до вирішення низки російських проблем лежить в самій площині геополітичного освоєння російського простору [4, с.57].

Геополітику можна розглядати як певну сферу знань стосовно зовнішньополітичного розвитку держави чи групи держав, навчальну дисципліну, науку тощо. Сьогодні геополітика як порівняно молода галузь стала об'єктом прискіпливої уваги вітчизняних та зарубіжних вчених. Варто розпочати з російських дослідників, оскільки їх розвідки безпосередньо пересікаються з тематикою нашої статті. Зокрема російська геополітична думка представлена роботами таких вчених як: К. Гаджиев, Ю. Гладкий, В. Дергачов, О. Дугін, С. Панарін, К. Сорокін тощо.

Не менш активно моніторять проблему російської геополітики у своїх розвідках зарубіжні політологи як то: Дж. Най, З. Бжезинський, Р. Кохейн, А. Коен, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, Дж. Шерр та ін.

Не оминули своєю увагою проблеми геополітики і українські науковці у контексті дослідження діяльності регіональних та глобальних систем. По мірі активізації протиборства за вплив на нові незалежні держави, у т. ч. й на Україну об'єктом окремої наукової уваги став євразійський геополітичний простір. Вказані питання синтезовано у працях О. Волошина, І. Дудко, О. Ірхіна, Б. Канцелярука, Г. Перепелиці, О. Потехіна, М. Рижкова, О. Шергіна тощо.

Враховуючи складність питання автор статті ставить за мету висвітлення теоретичного аспекту геополітичної діяльності РФ у контексті аналізу запропонованих євразійських стратегій та доктрин, а також розкриття практичної сторони геоекономічного статусу Росії шляхом інтерпретації сукупності різнорівневих зовнішньоекономічних зв'язків.

У відповідності до мети поставлено наступні завдання:

- визначити та проаналізувати доктринальні імперативи євразійської політики РФ;
- розкрити трансформацію геополітичного статусу Росії після краху СРСР;
- висвітлити здобутки європейського та азіатського векторів геоекономічної політики Росії;

Модернізація концепції геополітичного розвитку РФ відбувається в умовах формування багатопольярного світу. У цьому контексті Росія намагається виконати т. зв. «євразійську місію», передусім шляхом активної політики як на європейському так і азіатському напрямках[8, с.62]. В науковій літературі вже тривалий час фігурує риторична дилема відносно геополітичного статусу Росії у сучасній світосистемі. Розмаїтість політичного та політологічного дискурсів сприяє висуненню та апробації низки геополітичних концепцій та стратегій від цілком прагматичних до відверто фантастичних у формуванні яких приймають участь слов'янофіли, західники, неоевразійці тощо. Посилення уваги до геополітики пояснюється серйозними змінами і прискоренням всіх без виключення процесів у сучасному світі. Такий стан речей вимагає від політиків усіх рівнів професійної орієнтації в умовах такої динаміки задля прийняття чітких і виважених рішень.

Вектор сучасного геополітичного дискурсу щодо РФ спрямовується, переважно, у бік двох наступних дефініцій: чи є Росія великою державою, здатною вливати на глобальні процеси, чи вона має все ж таки статус регіональної держави, реальний вплив якої обмежується країнами, розміщеними по периметру її кордонів?[19, с.153]. Подібна дилема сприяє появі цілої низки геополітичних стратегій від радикальних (неоімперських, державницьких) до відверто націоналістичних. Всупереч прогнозам у сучасній Росії

актуалізується доволі утопічна концепція О. Дугіна, яка передбачає створення трансконтинентальної Євразійської імперії (євразійського мосту) у якій Росії відводиться ключова роль системного ядра. Необхідною умовою на шляху до створення останньої є відновлення беззаперечного геополітичного впливу на всьому пострадянському просторі через т. зв. «різношвидкісну» систему інтеграційних проєктів. Разом з тим, наголошується на відновленні глобальної конфронтації Росії зі США у ході якої останні мають бути зміщені з «наддержавного геополітичного трону» та поступитися місцем одразу кільком геополітичним центрам. Саме це на думку О. Дугіна має стати запорукою багатополосного світоустрою. Другим постулатним базисом для Росії є виведення Європи з-під впливу США та розширення євразійських інтеграційних об'єднань за рахунок європейських держав на кшталт Німеччини [3, с. 212213; 252253; 367369]. Доповнює ідею О. Дугіна менш радикальна геостратегія Г. Зюганова ідеологічним стрижнем якої є підтримка динамічної рівноваги між ключовими центрами світової сили на противагу однополярності США. Водночас для автора ідеї модель стійкого розвитку пострадянського простору має стати альтернативою західному капіталізму, який є неприйнятним для православної цивілізації на чолі з Росією. Принцип стійкого розвитку покладений в основу геополітичної концепції О. Панаріна, котрий ув'язує безпеку російських кордонів з використанням переваг геополітичного положення РФ, що має у підсумку сприяти економічному, соціальному і культурному розвитку держави. Також реінтеграція пострадянського простору, у О. Панаріна, має поєднуватися із встановленням суспільного устрою, альтернативного постсоціалістичному ідеологічному вакууму [11, с. 356358].

На думку В. Хачатурова Росія та і весь пострадянський простір має виконувати роль своєрідної стабілізаційної геополітичної осі світу. Автор стверджує, що саме від ситуації в РФ та на пострадянському просторі багато в чому буде залежати стабільність в усьому світі [18, с. 23]. Зрештою К. Сорокін запропонував двокомпонентну стратегію, яка включає як збереження/розширення геополітичного впливу Росії на пострадянському просторі через традиційні економічні стосунки так і підтримку зв'язків з країнами далекого зарубіжжя на основі т. зв. «балансуючої рівновіддаленості». Таке формулювання спрямоване на підтримку ідеї існування небезпеки надмірного зближення з провідними центрами сили, ризику перетворення Росії на ведену країну та загострення боротьби за перерозподіл енергетичних ресурсів [14, с. 5556]. Подібного принципу рівновіддаленості дотримується С. Кортунів, який наголошує, що Росія має інтегруватися у світову економіку виключно у якості рівноправного суб'єкта світової політики та вибудовувати при цьому прагматичні відносини з провідними центрами сили [6, с. 3840].

З середини 1990-х рр. у колах російських політиків та політологів почалося усвідомлення того, що Росія в найближчій перспективі не зможе повернути статус наддержави, втрачений з розпадом Радянського Союзу та світової соціалістичної системи. При всьому не дивлячись на значні втрати зовнішньополітичного ресурсного потенціалу Росії достатньою мірою вдалося зберегти статус трансконтинентальної держави, а разом з ним і роль повноцінного суб'єкта/актора світової політики. Все це дало змогу останній визначати сучасну геополітичну картину світу. Стратегічним пріоритетом

РФ як стрижневої держави православної цивілізації є формування т. зв. різношвидкісних інтеграційних об'єднань, які у перспективі можуть сприяти залученню у російську орбіту низки суміжних держав, близьких за своєю культурною ідентичністю. Першочерговим завданням для Росії після дезінтеграції євразійського/пострадянського простору, став пошук свого місця у новій геополітичній системі, синонімом для якої є багатополарний світ. У зв'язку з цим питання оптимізації стратегії геополітики РФ ставиться у залежність від реалій нового світоустрою. Доповненням до цієї тези є констатація того, що зовнішньополітичний розвиток РФ має нерозривно поєднуватися із пошуком нового вектору політичного і соціально-економічного розвитку [7]. Вироблення нової геополітичної стратегії РФ значною мірою відповідає парадигмі відомого метра американської політології Г. Кіссінджера, який бачить Росію невід'ємним «пазлом» багатополарного світу.

Перед сучасною Росією як національною державою постала мета входження у нову систему міжнародних відносин відповідно до її ресурсних можливостей. Таке завдання полягає в тому, що РФ керуючись модернізованою стратегією прагне зайняти достойне місце в багатополарній світосистемі.

Не менш актуальним є питання підвищення рівня національної і міжнародної безпеки країни як теоретичного узагальнення складової національних інтересів, оскільки перспективи трансформації Росії у наддержаву в умовах подальшого розмивання сучасної системи міжнародної безпеки виглядає чимдалі сумнівішим. Саме системи національної і державної безпеки, що пересікаються у соціокультурному і етнополітичному рівнях сприяють інтеграції міжнародного суб'єкта в світовий геополітичний простір. Актуальність зміцнення національної безпеки пов'язується й з тим, що сьогодні під такою розуміється передусім фізичне виживання суверенної держави у контексті збереження її територіальної цілісності і здатності реагувати на потенційні виклики і загрози. Концепція національної безпеки РФ включає військову доктрину, яка передбачає підготовку держави до ліквідації реальних і потенційних військових загроз. Одним із головних завдань військової доктрини РФ, як вважається, є попередження військових конфліктів і збереження миру як на міжнародній арені так і в межах суверенної території країни. Загалом же розуміння національної безпеки РФ як однієї з центральних проблем геополітики, зводиться до балансу захисту держави як від зовнішніх так і внутрішніх загроз [4, с. 57].

Відомий німецький політик, экс-міністр закордонних справ ФРН Й. Фішер у своєму інтерв'ю відзначив, що В. Путін фактично з перших днів свого президентства ставить перед собою три основні цілі: покласти край залежності пострадянської Росії від Заходу; поновити суверенітет над більшістю колишніх радянських республік з метою припинити процес розширення НАТО на схід; і, зрештою, поступово відновити статус Росії як світової держави. Зазначених цілей російський лідер панує досягти за рахунок стратегії енергетичної політики через встановлення повного контролю над лівовою часткою світових енергоресурсів та їх експортом [17]. Досягнути програми максимум – відновлення статуту наддержави Росії не дозволяє ресурсна обмеженість, а тому її керівництво зайняте пошуком союзників у побудові багатополарного світу, передусім тих, які проявляють невдоволеність політикою США. Тому не

випадкового РФ розглядає можливість участі в майбутніх інтеграційних проєктах, на кшталт ЄАС, таких потужних країн як Китай, Індія, Іран, Туреччина тощо.

Головним геополітичним завданням для Росії як євразійської держави є достатнє та прагматичне балансування між Європою та Азією, при цьому виключається жодне протиставляючи цих двох континентальних векторів зовнішньополітичної стратегії. У рамках формули «СхідЗахід» актуальним кроком російської зовнішньої стратегії є вироблення нових геоекономічних принципів стосовно як до країн Західної Європи так і АТР. Останнім часом зміна рівноваги геополітичних сил відбувалося не на користь Росії. Про звуження її впливу в Євразії свідчить розширення «експансії» НАТО за рахунок пострадянського простору, здебільшого в Закавказзі і Середній Азії, які були проголошені зоною особливої відповідальності Альянсу. Активну участь у розширенні євразійського геополітичного плацдарму приймає Туреччина, що тим самим суперечить інтересам Росії, котра прагне мобілізувати транспортування енергоресурсів через Босфор і Дарданелли. Відносини РФ зі США можна розцінювати як ситуативну коаліцію, яка періодично виникає у разі необхідності регулювання цілого ряду питань на кшталт боротьби з викликами світової безпеки. Також Вашингтон зацікавлений Росією, передусім, у якості противаги Китаю, котрий дедалі набирає обрисів економічної надпотуги. При цьому США не відмовляється від ідеї розширення НАТО у поєднанні з перебудовою структури безпеки в Європі і Євразії (про це зокрема свідчить Програма розвитку американської системи ПРО – О.К.), що можна розцінювати як засіб тиску на Москву [13].

Якщо півстоліття тому геополітична боротьба провідних світових гравців розгорталася в основному за контроль над територіями, то сучасні суб'єкти світової політики ведуть боротьбу за перерозподіл ресурсів: енергоносіїв, фінансових потоків, інфраструктури, товарів, послуг, робочої сили, інформаційних потоків тощо. Для цього кожному більш-менш потужному суб'єкту світової політики необхідна виражена геоекономічна стратегія. Саме геоекономічні, а не військові ресурси визначатимуть чимдалі потугу великих держав. Зокрема для Росії при розробці даної стратегії враховується експортно-орієнтована модель її економіки, оскільки РФ по суті геополітично «затиснута» між трьома потужними світовими гравцями, такими як ЄС, Китай та Японія. У зв'язку з цим одним зі шляхів збереження і подальшого зміцнення позицій Росії як одного з геополітичних центрів вважається розвиток саме зовнішньоекономічної діяльності через кооперацію економічних зв'язків передусім з країнами пострадянського простору [13].

Підтвердженням пересікання стратегічних інтересів РФ та ЄС слугувала ціла низка угод, укладених між двома геополітичними центрами упродовж 1990-х рр., котрі стосувалися як економічних зв'язків так і проблем зміцнення європейської безпеки. Першим помітним підсумком такої співпраці стало підписання у 1999 р. Договору про міжнародну науково-технічну співпрацю між ЄС і РФ [10]. Хоча у таких «двосторонніх» відносинах існувало чимало протиріччя здебільшого через те, що Росія практично не виробила чіткої моделі відносин з ЄС як єдиним геополітичним партнером, розвиваючи їх окремо з Німеччиною, Францією, Великобританією, Італією та іншими країнами, які утворюють ядро даної організації. Також доволі аморфною видавалася стратегія

та інституційні рамки майбутньої економічної співпраці щодо створення зони вільної торгівлі, оскільки ЄС досить тривалий час займав вичікувальну позицію щодо темпів проведення ринкових реформ в Росії та прискорення темпів її економічного зростання. Разом з тим, дефолт російського карбованця, котрий стався у 1998 р. на невизначений час відтермінував реалізацію вказаних стратегій двосторонньої співпраці [8, с. 62].

Ще на поч. 1990-х рр. з проведенням ринкових реформ у РФ з'явилися можливості для залучення прямих іноземних інвестицій в економіку. Саме тоді Європа та країни АТР проявили зацікавленість до російських енергоресурсів диверсифікація торгівлі якими прискорювалася по мірі лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків РФ. У 1990-х рр. обсяг торгівлі з ЄС та залучення прямих іноземних інвестицій був більшим порівняно з іншими країнами і складав, у середньому, біля 60%. Приміром, доля товарообігу США та Японії в торгівельній структурі Росії складала на той час відповідно 7 і 4%. При всьому варто нагадати, що більшу частину структури російського експорту (понад 50%) складає сировина та енергоресурси, досі не витримує конкуренції (за виключенням військової і космічної техніки) високотехнологічна продукція [8, с. 63].

Сприятлива тенденція світового ринку на сировинну продукцію, яка склалася на 1999 р. дозволила прискорити темпи зростання російського ВВП до на рівні 810% у 2002-2008 рр., після чого почався поступовий спад. Так, за підсумками 2013 р. ріст економіки Росії уповільнився до 1,5%. Розвиток економічної інтеграції з російським ринком В. Путін ще будучи прем'єром вбачав за необхідність створення гармонічної спільноти економік від Лісабона до Владивостока (з перспективою створення зони вільної торгівлі), яка б дотримувалася принципів загальної промислової політики, заснованої на технологічних і ресурсних потенціалах Росії та ЄС [12, с. 12]. Проте, недостатня інтеграція Росії у міжнародний економічний розподіл праці, практична відсутність експортної та інвестиційної диверсифікації, а також належної модернізаційної бази російської економіки породжує значні ризики консервації статусу постачальника сировинно-ресурсної продукції, яка слугує розвитку не РФ, а таких промислових гігантів як ЄС і Китай [15]. Також структура російської геоекономіки відзначається певними негараздами у налагодженні торгівельних зв'язків з країнами Східної Європи, які ЄС визначив як зону власних інтересів. Водночас «європеїзація» пострадянських країн, що розташовані між Росією і ЄС вели до зіткнення інтересів останніх. До позитивних сторін російсько-європейської співпраці слід віднести науково-технічну сферу, зокрема спільні наукові розробки вчених, фінансова участь Євросоюзу у програмах по дослідженню та інноваціях у сфері інформаційних технологій, біотехнологій та виробництва нових композитних матеріалів. Проте в цілому, не дивлячись на низку проблем у двосторонніх стосунках ЄС залишається провідним торгівельним партнером Кремля, а їх зв'язки носять більш об'ємний характер порівняно з такими геоекономічними центрами як Китай, США та Японія і займають понад 50% долі російського зовнішньоторгівельного балансу. Все ж такі енергоресурси та сировинна продукція складають переважну частину російського експорту до ЄС, що дорівнює, приблизно, 70% від загальної його кількості [8, с. 65, 67, 68].

Так як і європейський вектор зовнішньої політики Росії зв'язки з АТР розвиваються переважно у площині

торгово-економічних зв'язків. Проте відносини РФ з країнами цього регіону позначаються цілим рядом ускладнень, які є відчутнішими ніж у відносинах з ЄС. Так, у стосунках з Китаєм ключовою проблемою виступає малозаселений Східний Сибір, який у перспективі ризикує перетворитися на об'єкт етнічної експансії Піднебесної. Наріжними каменем відносин Росії з Японією є проблема приналежності Курильських островів. На відносинах Росії з РК та КНДР позначається незгодженість політики їх мирного співіснування, а безпосередня участь Москви у врегулюванні корейської проблеми не приносить їй особливих успіхів у оптимізації двосторонніх відносин.

Попри все, активне повернення Росії в Азію відбулося у другій половині 1990-х р. з обґрунтуванням т. зв. доктрини «багатополярної альтернативності» новим очільником російського МЗС Є. Примаковим. Сутність цієї доктрини полягла в тому щоби перейти від намагань негайної інтеграції в євроатлантичні структури до політики самоствердження та гармонізації відносин з усіма геополітичними центрами багатополярного світу. Відзначимо, що доля азійських держав у зовнішній торгівлі РФ складала тоді лише 17%. Відносно низькі показники торговельного балансу пояснювалися здебільшого тим, що у країн АТР на відміну від ЄС була відсутня загальна стратегія економічної політики відносно Росії. Необхідність розширення стосунків Росії з країнами АТР полягає у появі можливості залучення ресурсних інвестицій для модернізації Далекого Сходу і Східного Сибіру. У свою чергу країни АТР, економіка яких демонструє стабільне зростання, зацікавлені у залученні російських енергетичних ресурсів для, що свідчить про взаємодоповнюваність східних регіонів Росії та регіонів країн Південно-Східної Азії особливо під час спільної інтеграції у світове господарство. Утім, лідери РФ поки що обмежуються стратегією будівництва в Далекоосхідному регіоні сітки нафто- і газопроводів, а також ліній електропередач, котрі на їх думку стануть основою економічної інтеграції Росії в АТР [8, с. 68-70]. Важливість розширення відносин РФ з азійськими країнами та їх взаємовигідність було акумульовано в «Концепції зовнішньої політики Російської Федерації» у 2000 р. [5] Також важливим для Росії є її участь в Азійсько-Тихоокеанському економічному співробітництві (АТЕС) та СОТ, що дає Москві можливість тісніше інтегруватися не лише в азійсько-тихоокеанську економіку, але й світову.

Таким чином, з другої пол. 1990-х рр. російське керівництво зрештою усвідомило необхідність дотримання балансу відносин між США та ЄС з одного боку та АТР з іншого боку. Утім, поки що ці регіони враховуючи дисбаланс їхнього розвитку цікавлять ЄС виключно як джерело енергоресурсів, так як особливої активності вкладати кошти у їх розвиток з боку як європейських так і азійських країн не простежується. Все це зрештою не сприяє формуванню потужного сибірського і далекосхідного ринку, необхідного для модернізації економічної інфраструктури та соціально-економічного розвитку даних регіонів. Прийнята у 1996 р. федеральна програма економічного і соціального розвитку Далекого Сходу і Забайкалля на період з 1996 р. по 2013 р. так і залишилась практично не реалізованою [16]. Досі залишається не реалізованою ідея перетворення Сибіру і Далекого Сходу в єдину економічну систему. Недостатня увага російського політикуму до азійського вектору зовнішньої політики стала однією з причин депресії східних регіонів Росії та відтоку населення до європейської частини Росії. Також намагання проводити

конверсійну політику місцевої влади Далекоосхідного та Сибірському регіонів практично не отримало фінансової підтримки центрального уряду [8, с. 73].

Економічні стосунки Росії з такими «тиграми» як Південна Корея, Гонконг, Тайвань залишаються ситуативними. У відносинах з Японією зберігалася певна частка недовіри, отримана у спадок з радянських часів у поєднанні з територіальними проблемами. Японія не поспішала інвестувати в енергетичний сектор Далекоосхідного регіону намагаючись ув'язати цей процес з аналогічними заходами американських компаній. Російсько-японська співпраця обмежується здебільшого науково-технічними та інноваційними зв'язками. На цьому фоні доволі результативними залишаються стосунки з Республікою Корея, особливо у тих сферах які стосуються налагодження спільного виробництва високотехнологічної побутової та промислової техніки, а також Китаєм. Товарообіг між РФ та КНР вийшов у 2013 р. на рівень близько 100 млрд. дол., попри те, що десять років тому він складав усього 15,7 млрд. дол. Саме через це ряд експертів «радить» Росії активніше розвивати свої торговельні відносини з Китаєм, що є більш перспективним ніж наприклад торгівля з Україною, товарообіг з якою останнім часом складає 45 млрд. дол. з тенденцією до зниження [1]. Хоча порівняно з іншими країнами АТР Китай і залишається найбільшим торговельним партнером Росії, структура торгівлі між ними виглядає надто примітивно, оскільки не виходить за рамки усталеної формули – «енергоресурси і військова техніка в обмін на споживчі товари». При всьому низка стратегічних інтересів Росії й Китаю пересікаються на пострадянському просторі, зокрема щодо спільної більш поглибленої участі у роботі інтеграційного проекту ШОС.

Таким чином, констатовано, що сучасна Росія все ще знаходиться у стадії пошуку оптимальної стратегії зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного розвитку, котра би балансувала інтереси особистості, суспільства й держави. Поки що жодна із запропонованих геополітичних парадигм, будь-то західно-ліберальна чи неоевразійська, досі не знайшли достатньої державної підтримки та практичної реалізації. Головним для Росії сьогодні залишається дотримання геополітичного балансу між Європою, Євразією та АТР, а також підтримка власного шляху розвитку з перспективою покладання на себе відповідальності створення трансконтинентального євразійського мосту.

Бібліографічні посилання

1. Гайдуцкий В. России нужна интеграция не с Украиной, а... с Китаем [Текст] / В. Гайдуцкий // Зеркало недели. – 2013. №37. – 11 октября.
2. Гладкий Ю.Н. «Геополитическая конструкция» и «геополитический потенциал» основные понятия геополитики [Текст] / Ю.Н. Гладкий, С.В. Писаренко // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2013. – №154. – С. 129–137.
3. Дугин А.Г. Основы геополитики [Текст] / А.Г. Дугин. – М., 1997. – 608 с.
4. Жаде З.А. Национальные интересы и безопасность России в контексте геополитики [Текст] / З.А. Жаде // Вестник Адыгейского университета. – 2005. – Вып. 2. – С. 57–61.
5. Концепция внешней политики Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ng.ru/world/2000-07-11/1_concept.html – Загл с экрана
6. КОРТУНОВ С.В. Имперские амбиции и национальные интересы. Новые измерения внешней политики России [Текст] / С.В. КОРТУНОВ. – М., 1998. – 252 с.
7. Лавалье Ф. Геополитические стратегии современной

России [Электронный ресурс] / Ф. Лавалье. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2010/06/01/440>– Загл с экрана

8. Лицарева Е. Ю. Интеграция России в глобальную систему экономических связей [Текст] / Е. Ю. Лицарева // Вестник Томского государственного университета. – 2005. № 288. – С. 62–75.

9. Новые тенденции в международных отношениях в Азии / отв. ред. А.М. Хазанов. – М. : Институт востоковедения РАН, 2002. – 241 с.

10. Угода про партнерство та співпрацю з ЄС (1994 р.); Спільна стратегія ЄС по відношенню до Росії» (1999 р.); Стратегія розвитку відносно Російської Федерації і Європейського Союзу на середньострокову перспективу (2000-2010 рр.)» (1999 р.).

11. Панарин А.С. Реванш истории: российская стратегическая инициатива в XXI веке [Текст] / А.С. Панарин. – М., 1998. – 392 с.

12. Петров В.И. К вопросу о политико-экономической интеграции России [Текст] / В.И. Петров // Общество: политика, экономика, право. – 2010. №2. – С. 11–13.

13. Современное геополитическое положение России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coolreferat.com/>– Загл с экрана

14. Сорокин К. Э. Геополитика современности и геостратегия России [Текст] / К.Э. Сорокин. – М., 1996. – 168 с.

15. Тарасбух Д. Россия 2013. Мрачные итоги года [Электронный ресурс] / Д. Тарасбух. – Режим доступа : <http://hvylya.org/analytics/geopolitics/rossiya-2013-mrachnyie-itogi-goda.html>– Загл с экрана

16. Федеральная целевая программа «экономическое и социальное развитие Дальнего Востока и Забайкалья на период до 2013 года» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bestprav.ru/federalnoje/bz-gosudarstvo/q3v.htm> – Загл с экрана

17. Фішер Й. Незалежність України основа безпеки в Європі [Електронний ресурс] / Йошка Фішер. – Режим доступу : <http://www.dw.de/йюшка-фішер-незалежність-україни-основа-безпеки-в-європі/a-17347870?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816.xml> – Заголовок з екрану

18. Хачатуров В. Р. Россия и геополитическая стабильность мира [Текст] / В. Р. Хачатуров // НГ-сценарии. – 1997. – С. 23.

19. Шеремет О. Л. Геополитическое положение России: современность и будущее [Текст] / О. Л. Шеремет // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2007. – Т. 10. – Вып. 31. – С. 152–156.

Кондратенко О. Ю. Геополитический статус современной России: политико-экономический аспект.

Рассмотрены теоретические и практические аспекты внешней политики РФ в контексте анализа трансформаций ее геополитического статуса после распада СССР. Также представлено и проанализировано видение концепции евразийской геополитики разными авторами. Освещено геополитическую и геоэкономическую деятельность России в плоскости ее двух ключевых векторов европейского и евразийского. Отдельно обращено внимание на экономические отношения РФ с АТР.

Ключевые слова: геополитика, геоэкономика, геополитическая стратегия, евразийская доктрина, Россия.

Kondratenko O. Geopolitical status of modern Russia: the political-economic dimension.

Theoretical and practical aspects of Russian foreign policy in the context of the analysis of the transformations of its geopolitical status after the collapse of the USSR. Also presented and analyzed future vision of Eurasian geopolitics different authors. Lit geopolitical and economic activity in the Russian plane of its two key vectors European and Eurasian. Russia is trying to perform a so-called. «Eurasian mission», especially through the active policy at both the European and Asian areas. In the political science literature has long rhetorical dilemma appears relatively geopolitical status of in modern world-system.

Key words: geopolitics, geo-economics, geopolitical strategy, the Eurasian doctrine, Russia.

Надійшла до редколегії: 21.06.14. р.

УДК 323.2

А. В. Королевська

Хмельницький національний університет

ПОЛІТИЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ В УКРАЇНІ У ВІДНОСИНАХ СИСТЕМИ «СУСПІЛЬСТВО-ВЛАДА»

Розглянуто забезпечення толерантності у відносинах системи «суспільство-влада» на основі результатів громадських опитувань щодо питань сприйняття суспільно-політичної ситуації, довіри до політичних інститутів, відчуття власної впливовості у суспільстві, участі у виборах та ГО, участь у страйках.

Ключові слова: політична толерантність, українська влада, українське суспільство.

Політична толерантність виступає як системна властивість демократичної організації влади, як важлива передумова діяльності її суб'єктів щодо погодження між собою не співпадаючих між інтересів. Останні події українського життя актуалізують дану тему, зважаючи на те, що завдяки високій культурі толерантності прискорюється політична соціалізація, оптимізується формування якостей громадянина, відчуття причетності до суспільних справ, прищеплюється повага до демократичних цінностей.

Розробці даної проблеми присвятили свої роботи такі вітчизняні науковці як С.В. Дрожжина, М. Золкіна, Ю. Ільчук, В.О. Носовець, О. Сидорчук, Ф.Г. Семенченко, Ю.А. Тищенко, В.О. Ханстантинов та інші. Зважаючи на значний доробок науковців, існує потреба у сучасній характеристиці складових, що забезпечують розвиток толерантності у системі «суспільство-влада».

Важливим чинником для розвитку політичної толерантності є загальний рівень задоволеності населення розвитку країни і здійсненням державної політики. У 2013 р. на думку абсолютної більшості українських громадян

(71%), загалом ситуація в країні змінилася на гірше. Найбільше погіршення стосувалось цін та тарифів (75%), стабільності (72%), ставленні громадян до влади (69%), економічне становищі України (66,5%), упевненості громадян у завтрашньому дні (66%), ставленні влади до громадян (61%), у міжнародному іміджі України (53%), дотриманні прав і свобод (52%) тощо [1].

Згідно даних [2] у загальному громадяни України оцінюють політико-економічну ситуацію, в якій протікає їхнє життя, їх рідних та близьких як погане. Впровадження демократичної системи управління в українських реаліях у період з 2004 до 2013 р. не виглядало достатньо ефективним та успішним процесом для українського суспільства. Кількість незадоволених функціонуванням демократії була принаймні вдвічі більшою за кількість задоволених [1]. У «помаранчевий» період рівень демократії, на думку громадян, був вищим, однак із часом їхня підтримка цього політичного режиму падала. Це узгоджується з оцінкою якості демократії, яка протягом цього періоду також погіршувалася. Громадяни бачили розширення простору застосування демократії,